
Hrubos Ildikó

Mivel a "körkérdés" megengedi, hogy szabadon kezeljük a konkrét kérdéseket, élek ezzel a lehetőséggel, és kissé más aspektusból közelítem meg a témát.

Ha túl akarunk lépni a közhelyszerű megállapításokon és hazai vonatkozásban a problémakört a maga komplexitásában tudományos alapossággal feltáró munkákat keresünk, zavarba esünk. A tipikusan interdiszciplináris megközelítést igénylő kérdést a kutatások legfeljebb egy-egy oldaláról (így például iskolai végzettség, a foglalkoztatás, a bérjövedelem, családi funkciók, az azokat segítő intézmények, jogi diszkrimináció, jogi védelem, értékrendszer, előítéletek, politikai szerepvállalás, politikai mozgalmak) kísérelték meg feltárni.

Ennek egyik oka az lehet, hogy az utóbbi évtizedekben a társadalomról való gondolkodásban (a szociológiai gondolkodásban mindenképpen) a társadalmi egyenlőtlenségeknek igen leegyszerűsített, többnyire egyértelmű hierarchiát feltételező képe dominált. Ez a hierarchia a társadalmi osztályhoz, réteghez való tartozás mentén fogalmazódott meg, míg más különbségtevő tényezők (például az életkor vagy a nem) többnyire csak másodlagos, módosító változóként szerepeltek. Ez a megközelítés – nyilvánvalóan leegyszerűsítő volta ellenére – azért volt mégis releváns, mert ezidőben a viszonylag jól mérhető társadalmi különbségek, ha tényleg más-más módon is, de a legnagyobb mértékben, ugyanazon alapfeltevésből kiindulva "megfogalmazott" rétegek között nyilvánultak meg.

A nyolcvanas évek során már egyre inkább kiderült: a társadalmi különbségek tekintetében több hierarchia is létezik, továbbá: (többek között) az életkor és a nem szerepe egyes társadalmi különbségek magyarázatában meghatározó. Az utóbbi évek folyamatai, a korábbi struktúrák felbomlási folyamatai még inkább nyilvánvalóvá teszik, hogy az egyértelmű hierarchiába rendezhető különbségek mellett más típusúak is léteznek, amelyek vizsgálata és értelmezése a korábbiaktól eltérő megközelítést kíván.

Ez egyrészt tudományos, másrészt politikai kérdés. Az átmeneti periódus veszélyes lehet a – körkérdéssel megcélzott – nők számára: ugyanis elveszíthetik korábbi társadalmi pozícióikat. Az elmúlt évtizedek egyenlő esélyeket ígérő jelszavai – annak ellenére, hogy nagy részük a jelszó szintjén maradt – beépültek a mai negyvenévesek és az ennél fiatalabb korosztályok szocializációjába. Kialakult egy olyan intézményrendszer, amely korlátai és permanens hiányhelyzetei ellenére mind az elméletben, mind a gyakorlatban többé-kevésbé lehetővé tette a családos nők munkavállalását. Rendkívül gyorsan emelkedett a nők iskolai végzettségének szintje; a fiatalabb korcsoportokban meg is haladta a férfiakét. E

.....

tekintetben különösen fontos a felsőfokú végzettségűek arányának növekedése, ami akkor is segíti a pozíciók megerősítését, ha tudjuk, hogy részben a diplomás foglalkozások anyagi megbecsültségének viszonylagos romlása miatt következett be. Az átmeneti periódus veszélyét nem abban látom, hogy a konzervatív értékek helyet kapnak a közgondolkodásban, mivel úgy vélem, hogy azok a releváns korcsoportokban – legalábbis a vizsgált kérdés tekintetében – jórészt hatástalanok maradnak. A súlyos és rendkívül gyakorlati probléma majd abból adódik, ha nem is elsősorban a konzervatív ideológia által vezéreltetve, de "piacgazdasági" megfontolásokból számos helyen megszűnnek a gyermekintézmények, amelynek következtében jórészt lehetetlenné válik a munkavállalás, illetve a drága magánmegoldás (újabb társadalmi különbséget teremtve) csak a módosabb családok számára lesz megfizethető.

Az alapvető kérdésnek ugyanis én a *munkavállalás lehetőségét* tartom. A főállású anyaság egyébként vonzó eszméje mindig csak egy szűk, nagycsaládos réteg számára tehető át gyakorlatba. Az a jól hangzó kívánság, hogy a nőknek legyen joguk választani a munkavállalás és a gyermeknevelés között (ez utóbbi anyagi elismerése mellett), gyakorlatilag kivitelezhetetlennek, ezen kívül félrevezetőnek tartom. A társadalom ugyanis vagy az egykeresős, vagy a kétkeresős családmoddra rendezkedhet be. A főállású anyaságot sohasem tudja a társadalom úgy megfizetni, hogy az a közepesen és az annál magasabban kvalifikált nők tömegei számára vonzó legyen. A Nyugat-Európában érvényesülő trendek arra utalnak, hogy a kétkeresős családmoddal mindenütt teret hódított. A nők iskolázottsági (szakképzettségi) szintjének rohamos emelkedése a korábban legkonzervatívabbnak ítélt országokban is a munkavállalás általánossá válását eredményezi. Zsákutca lenne ezzel ellentétes irányba menni.

A hazai feminista mozgalom egyik fontos célja lehet, hogy küzdjön a nyugati országokban tapasztaltakhoz képest felmutatható azon kétségtelen előnyök fenntartásáért és továbbviteléért, amelyek a női munkavállalás és a férfiakéval azonos munkahelyi esélyek gondolatának társadalmi elfogadottságából következnek. A gyakorlatban ez napjainkban a munkavállalást lehetővé tevő intézményrendszer leépítésének megakadályozását, távlatilag pedig továbbfejlesztését jelentené.

A piacgazdaságba való átmenet további, kevésbé nyilvánvaló problémákat is eredményezhet. Az elmúlt évtizedben a diplomások munkahelyválasztási stratégiáit megvizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a férfiak és a nők (azonos típusú diploma birtokában is) jellemzően eltérő profilú intézményeknél helyezkedtek el. Durván fogalmazva ez azt jelentette, hogy a nők inkább költségvetési intézményeknél, a férfiak a piachoz jobban orientált vállalatoknál kerestek és találtak munkát (többek között ebből adódott a férfiak magasabb munkahelyi jövedelme). Feltételezhető, hogy ez a tendencia ma is érvényesül: mi több, valószínűleg erősödik. A gyorsan és sokszor kíméletlen módon változó gazdasági környezetben a férfiak (a jól ismert praktikus okok miatt) a nőkkel ellentétben rugalmasabban tudnak munkahelyváltással reagálni, a magánvállalkozások munkahelyi követelményeihez alkalmazkodni. Kialakulhat tehát egy olyan helyzet, amelyben az egyik oldalon a rosszul fizető, de "kíméletesebb" költségvetési intézményeknél dolgozó nők, míg a másikon a sokkal jobb anyagiakkal kecsegtető, ám "kegyetlenebb" piaci szférában alkalmazott férfiak polarizálódnak. Ennek társadalmi következményeit végig kellene gondolni, mert ez nemcsak jövedelmi kérdés, de a két szféra társadalmi presztízsét, hatékony működésének problémáit is érinti.

.....

Már ezek a felvillantott kérdések is jelzik, hogy a jelen kutatásoknak és a politikai mozgalmaknak a korábbiaknál tudatosabban és határozottabban kell foglalkozniuk a társadalmi jelenségek nemi aspektusával. Ehhez hozzájárulhat az oktatás is: a "woman's studies" vagy "gender's studies" egyetemi-főiskolai bevezetésével.